

An Analysis of the Genitive Linker in the Kurdish Language within Goldberg's Construction Grammar Framework

Farooq Aziz Khalid

Soran University - Faculty of Arts - Kurdish Department

DOI: <https://doi.org/10.31918/twejer.2692.08>

Published: 5/4/2026

Abstract

This study examines the genitive linker in Kurdish by analyzing the grammatical and semantic structures found in the collected examples. To identify and describe how the genitive linker functions, the research uses Goldberg's Construction Grammar (1995) as its main theoretical framework. This model allows an analysis that combines both semantic and grammatical perspectives. To keep the study focused, the data is limited to two poetry collections by Abdullah Pashew: Salm Pola and Kanarîş Dûr. In Kurdish, the genitive linker has only one grammatical form, but it expresses several different meanings. Because of this, Construction Grammar is a suitable approach for showing and explaining these various meanings. The analysis shows that the poet uses the genitive linker in several ways. Among these, the possessive meaning is the most common, while the comparative meaning appears the least. These patterns reflect part of the poet's personal poetic style.

Keyword: Construction Grammar, Genitive Linker, Kurdish Language, Construction.

پیکهاته‌ی خستنه‌سهری زمانی کوردی له چوارچیوه‌ی ریزمانی پیکهتانی گۆلدبیرگدا

فاروق عزیز خالد

زانکۆی سۆران _ فاکه‌لتیی ئاداب _ به‌شی زمانی کوردی

Faroq.khalid@soran.edu.iq

پوخته

ئهم توێژینه‌وه‌یه هه‌ولیکه بۆ ده‌ستنیشانکردن و خستنه‌پرووی پیکهاته‌ی خستنه‌سهر له زمانی کوردیدا، ئهمه‌ش دوا‌ی دۆزینه‌وه‌ی هه‌ردوو پیکهاته‌ی فۆرمیی و پیکهاته‌ی واتایی ئه‌و نمونانه‌ی له توێژینه‌وه‌که وه‌رگیراون.

له‌م توێژینه‌وه‌یه‌دا بۆ شیکردنه‌وه‌ی داتا‌کانی پیکهاته‌ی خستنه‌سهر و لیکدانه‌وه و ده‌ستنیشانکردنی پیکهاته‌ی پیکهاته‌کان پشت به‌ تیۆری ریزمانی پیکهتانی گۆلدبیرگ ۱۹۹۵ به‌ستراوه. که ئهم ریزمانه له شیکردنه‌وه‌ی داتا‌کانیدا پشت به‌ هه‌ردوو پیکهاته‌ی فۆرمیی و پیکهاته‌ی واتایی که ره‌سته‌کان ده‌به‌ستیت. له‌گه‌ڵ ئه‌وه‌شدا بۆ سنووردارکردنی چوارچیوه‌ی داتای توێژینه‌وه‌که دیوانی "سه‌ولم پۆلا و که‌ناریش دوور"ی عه‌بدوڵا په‌شیۆ وه‌رگیراوه.

پیکهاته‌ی خستنه‌سهر له‌ زمانی کوردیدا ئه‌گه‌رچی له‌ پرووی فۆرمه‌وه‌یه‌ک قالبی هه‌یه، به‌لام له‌ پرووی واتاوه ئهم پیکهاته‌یه خاوه‌نی واتای جۆراوجۆره، به‌مه‌ش تیۆری ریزمانی پیکهتانی تیۆریکی گونجاوه بۆ لیکدانه‌وه و شیکردنه‌وه‌ی ئهم پیکهاته‌یه و ده‌ستنیشانکردنی واتا جیاوازه‌کانی ئهم پیکهاته‌یه.

دوا‌ی شیکردنه‌وه و پۆلینکردنی پیکهاته‌کان، ده‌رده‌که‌وێت شاعیر له‌ پیکهاته‌ی خستنه‌سهردا، فۆرمی ئهم پیکهاته‌یه‌ی بۆ کۆمه‌لیک مه‌به‌ستی جیا‌جیا به‌کاره‌یناوه، له‌پاڵ ئه‌مانه‌شدا خستنه‌سهری خاوه‌نداریتی زۆرترین جار به‌کاره‌یناوه و خستنه‌سهری پله‌بیش که‌مترین جار به‌کاره‌یناوه، ئهمه‌ش ده‌کریت وه‌ک شیوازی شاعیر لیک‌به‌دریته‌وه.

وشه‌ کللییه‌کان: ریزمانی پیکهتانی، پیکهاته‌ی خستنه‌سهر، پیکهتانی، زمانی کوردی.

۱- پێشهکی

رێزمانی پیکهتێن (Construction Grammar) له ناوهراستی دهیهی کۆتایی سهدهی بیستم له سهراستی (ئه دیل ی. گۆلدبیرگ Adel E. Goldberg سهریه لدا. لایهنی ئهرینی ئهم رێزمانه له وه دایه که پێیوایه فۆرم و واتا ههردووکیان بهیهکهوه پیکهتیهی زمان بهرهمدههینن، بۆیه ههردوو پیکهتیهی فۆرمی و پیکهتیهی واتایی له رێزمانی پیکهتێندا شانه شانی یه کتر و له ناو یهک پیکهتهدا شیده کرینه وه و له یه کتری جیا نا کرینه وه. بهمهش ئهم تیۆره پوانگهیهکی گونجاوه بۆ شیکردنه وه و لیکدانه وهی پیکهتیه زمانییهکان.

ناوێشانی توێژینه وه که بریتیه له (پیکهتیهی خستنه سهراستی زمانی کوردی له چوارچۆیهی رێزمانی پیکهتێندا)، لهم چوارچۆیهی دهستێشانی پیکهتیهی فۆرمی و پیکهتیهی واتایی پیکهتیهی خستنه سهراستی زمانی کوردی کراوه.

هۆی ههلبژاردنی ئهم بابتهش بۆ ئه وه دهگهڕێته وه، که تیۆری رێزمانی پیکهتێنی گۆلدبیرگ پوانگهیهکی گونجاوه بۆ لیکدانه وهی پیکهتیهکان. له لایهکی تره وه، پیکهتیهی خستنه سهراستی زمانی کوردیدا بۆ زۆر مه بهست و واتای جیا جیا به کار دههێنرێت، بهلام له زمانی کوردیدا که متر بایهخ به لایه نه واتاییه کهی ئهم پیکهتیهی دراوه.

گرنگی توێژینه وه که بۆ ئه وه دهگهڕێته وه، که له بواری فێرکردنی زمان دهتوانرێت پشت بهم تیۆره به سهراستی، ئهمهش به هۆی ئه وهی تیۆره که ههردوو پیکهتیهی فۆرمی و واتایی بهیهکه وه شیده کاته وه.

ئهم توێژینه وهیه هه ولده دات وه لامی ئهم پرسیارانهی خواره وه بداته وه:

۱. پیکهتیهی فۆرمی و پیکهتیهی واتایی خستنه سهراستی دهستێشانبکات.

۲. له دیوانه که دا کامه جۆری پیکهتیهی خستنه سهراستی زۆرتر به کار دهیئراوه.

هەرچی رێبازی توێژینه‌وه‌که‌یه بریتییە لە رێبازی (وەسفی_ئاماری)، که لەم جۆره لیکۆلینه‌وانه‌دا توێژه‌ر داتا و زانیارییه‌کان، دواى کۆکردنه‌وه‌یان ده‌یانخاته‌ به‌ر ده‌ستی خوێنه‌ران. له‌ لایه‌نى تیۆریشه‌وه‌ پشت به‌ تیۆریکی بواری زمانه‌وانی به‌ستراوه‌، که بریتییە لە تیۆری رێزمانی پیکهێنان.

داتای توێژینه‌وه‌که‌ش له (زاری ناوه‌راست)ی زمانی کوردی وه‌رگیراوه‌، بۆ سنووردارکردنی داتاکه‌ش هه‌ول‌داراوه‌ پیکهاته‌ی خسته‌نه‌سه‌ری ناو دیوانی (سه‌ولم پۆلا و که‌ناریش دوور)ی (عه‌بدو لا په‌شیو) وه‌رگیریت، که ژماره‌ی خسته‌نه‌سه‌ره‌کان به‌ گشتی (٦٠٠) پیکهاته‌ بوون. ئه‌نجامی توێژینه‌وه‌که‌ شیواز و جۆره‌کانی به‌کارهێنانی پیکهاته‌ی خسته‌نه‌سه‌ر له‌ دیوانه‌که‌دا ده‌رده‌خه‌ن.

توێژینه‌وه‌که‌ جگه‌ له‌ پوخته‌، پێشه‌کی و ئه‌نجام و پێداچوونه‌وه‌ به‌ کاره‌کانی پیشوو، تیشکی خسته‌وته‌ سه‌ر لایه‌نه‌ تیۆرییه‌کانی بابته‌که‌، زاراوه‌، میژووی رێزمانه‌که‌، رێزمانی پیکهێنان و نواندنی واتایی له‌ رێزمانه‌که‌ روونکراوه‌ته‌وه‌. دواى ئه‌مه‌، پیکهاته‌ی خسته‌نه‌سه‌ر و په‌یوه‌ندی خسته‌نه‌سه‌ر له‌ گه‌ل رێزمانه‌که‌ روونکراوه‌ته‌وه‌. پاشان، شیکردنه‌وه‌ بۆ داتا‌کان کراوه‌ و له‌ کۆتاییدا لیستی سه‌رچاوه‌کان دانراون.

٢- پێشینه‌ی توێژینه‌وه‌

له‌باره‌ی خسته‌نه‌سه‌ره‌وه‌ له‌ زمانی کوردیدا کۆمه‌لیک توێژینه‌وه‌ به‌رچاوده‌که‌ون، به‌لام به‌شی هه‌ره زۆری توێژینه‌وه‌کان له‌ ئاستی سینتاکس و مۆرفۆلۆجیدا کاریان له‌سه‌ر خسته‌نه‌سه‌ر کردووه‌. له‌گه‌ل ئه‌وه‌شدا، له‌ هه‌ندیک توێژینه‌وه‌ که‌م تا زۆر لایه‌نى واتایی پیکهاته‌ی خسته‌نه‌سه‌ر له‌ زمانی کوردی باسکراوه‌. وه‌ک؛ (ئه‌وه‌رهمانی حاجی مارف) له‌ کتیی (رێزمانی کوردی) له‌ به‌شی (ناو، ١٩٧٩) له‌باره‌ی نیشانه‌ی ئیزافه‌وه‌ ده‌لێت: به‌و نیشانه‌یه‌ ده‌وتریت که‌ دیارخه‌ر و دیارخراو به‌یه‌که‌وه‌ ده‌به‌ستیت و پێوه‌ندی وه‌سفی و خاوه‌نیتی و چۆنیه‌تی نیوانیان نیشانداده‌ت.

(کوردستان موکریانى) له کتیبى (سینتاکسى پستهى ساده له زمانى کوردیدا) له لاپه‌ره (١٢٩) ده‌لێ: **خستنه‌سه‌ر له زمانى کوردی و زمانانى دى ئێرانیدا په‌یوه‌ندی وه‌سفى، ئاو‌ه‌ل‌ناوى چۆنیه‌تى، له‌مه‌رى و خاوه‌نداریه‌تى نیوان دیارخه‌ر و دیارخراو ده‌رده‌خات.** ئه‌گه‌رچى نووسه‌ران نمونه و پروونکردنه‌وه له‌سه‌ر ئه‌م جو‌رانه ناخه‌نه‌پوو، به‌لام ئاماژه‌یه‌کى کورت به‌وه ده‌که‌ن که پیکهاته‌ى خستنه‌سه‌ر یه‌ک جو‌ر و یه‌ک مه‌به‌ستى نییه. (په‌فیق محهمه‌د محی‌دین شوانى) له کتیبى (ئامرازى به‌ستنه‌وه له زمانى کوردیدا، ل ٧٣ - ٧٥) سالى ٢٠٠٤. له‌باره‌ى ئامرازى په‌یوه‌ندی (ی) پینوايه ئه‌م ئامرازه به‌شداری ده‌کات له په‌یوه‌ندی هه‌یى و وه‌سفى و جو‌ر، به‌ جو‌ریک په‌یوه‌ندی هه‌یى و چۆنیه‌تى و جو‌ر به‌هوى دوو ناوه‌وه ده‌بن و په‌یوه‌ندی وه‌سفى به‌هوى ناو و ئاو‌ه‌ل‌ناوه‌وه ده‌بیت له‌گه‌ل پروونکردنه‌وه‌ى چۆنیه‌تى پروو‌دانیک که به‌هوى ناو و ئاو‌ه‌ل‌فرمانه‌وه ده‌بیت. هه‌رچى (وریا عومه‌ر ئه‌مین) ه له کتیبى (ئاسۆیه‌کى تری زمانه‌وانى ل. ١٤٣) پینوايه دیارخه‌ر و دیارخراو که به‌هوى ئامرازى خستنه‌سه‌رى (ی) دروستده‌بیت ته‌نیا له په‌یوه‌ندی (هه‌یى) دان. له‌گه‌ل ئه‌مانه‌دا (ساجیده عه‌بدو‌للا فه‌ره‌ادى) توێژینه‌وه‌یه‌کى له ژماره ٢٩ ی سالى ٢٠١٤ گۆڤارى ئه‌کادیمیای کوردی به‌ ناوێشانى (جو‌ره‌کانى خستنه‌سه‌ر (الاضافه) له زمانى کوردیدا) بلاوکردو‌ته‌وه که تیايدا و له ته‌وه‌ره‌یه‌کى سه‌ربه‌خو‌دا باس له جو‌ره‌کانى خستنه‌سه‌ر له فریژى ناویدا هه‌شت جو‌ر خستنه‌سه‌ر له پوو‌ى واتاییه‌وه ده‌ستنی‌شانده‌کات، و له ئه‌نجامى توێژینه‌وه‌که‌یدا باس له‌وه ده‌کات که فریژى ناوی خستنه‌سه‌رى له پوو‌ى فۆرمه‌وه یه‌ک شیوه‌ى هه‌یه، به‌لام له پوو‌ى واتاوه چه‌ندین مه‌به‌ستى جیاوازی هه‌یه.

له چوارچێوه‌ى فریژدا له زمانى کوردی کۆمه‌لیک کار ئه‌نجامدراون که به‌شیکیان پیکهاته‌ى خستنه‌سه‌ریان ته‌نیا له چوارچێوه‌ى گری ناوی باسکردووه، وه‌ک (عه‌ول، ٢٠٠٨: ١٠-١٣)، (صدیق، ٢٠٠٨: ٧٠-٧٧). هه‌رچى (سه‌لاح هه‌ویز په‌سوول) ه ئه‌و فریژانه‌ى ئامرازى خستنه‌سه‌ریان له‌گه‌لدا ده‌رده‌که‌وێت به‌ فریژى دیارخه‌رى یان (DP) داناون. (په‌سوول، ٢٠١٤:

(٤٨). به‌شیکى تویژه‌ران فریژی ئاوه‌لناویان له فریژی ناوی جیاکردۆته‌وه و به دوو فریژی جیا باسیانکردوون، وهک (قادر، ٢٠٠٩: ٦٦-٦٩). هه‌رچی (عه‌بدولجه‌بار مسته‌فا مه‌عروف)ه، ئه‌و فریژانه‌ی دیارخه‌ره‌کانیان ئاوه‌لناوه‌ ناوی ناوون فریژی خسته‌پالی ئاوه‌لناوی. (مه‌عروف، ٢٠١٠: ٦١). له‌گه‌ل ئه‌مه‌شدا له‌ زمانی کوردیدا تا ئه‌و شوینه‌ی زانیاریمان هه‌بیت هه‌چ تویژینه‌وه‌یه‌کمان له‌سه‌ر پیکهاته‌ی خسته‌سه‌ر به‌رچاونه‌که‌وتوو، که له‌ شیکردنه‌وه‌ی داتا‌کانیدا پشته‌ی به‌ تیوری ریزمانی پیکهینانی گۆلدییرگ به‌ستبیت.

له‌ زمانی فارسیدا تویژینه‌وه‌یه‌ک به‌ ناوینیشانی (ساخت اضافه در زبان فارسی از منظر دستور ساخت گلبگ) له‌ ژماره ٢ی سالی ١٣٩٥ له‌ گوڤاری پڙوهش‌های زبانی) بلاوکراوه‌ته‌وه. له‌م تویژینه‌وه‌یه‌دا تویژه‌ر ٣٠٠٠ پیکهاته‌ی خسته‌سه‌ری وهک که‌ره‌سته‌ی تویژینه‌وه‌ وه‌رگرتوون، له‌ ئه‌نجامدا سی‌ جو‌ر خسته‌سه‌ری له‌ زمانی فارسیدا ده‌ستینشانکردوون، ئه‌وانیش (خسته‌سه‌ری خاوه‌نداریتی، خسته‌سه‌ری وه‌سفی و خسته‌سه‌ری په‌یوه‌ست)ن.

٣- چوارچێوه‌ی تیوری تویژینه‌وه‌

٣-١ میژووی ریزمانی پیکهینان

فراید و ئۆستمان (٢٠٠٦: ٢-٣) له‌باره‌ی میژووی ریزمانی پیکهینانه‌وه‌ ئاماژه‌ به‌وه‌ ده‌که‌ن که‌ سه‌ره‌تای سه‌ره‌له‌دانی ئه‌م ریزمانه‌ بۆ ریزمانی دۆخی فیلمۆر ده‌گه‌رپته‌وه، ته‌نانه‌ت تویژینه‌وه‌که‌ی فیلمۆر^١ و کای^٢ (١٩٨٨) وه‌کو یه‌که‌مین به‌ره‌می چاپکراو داده‌نریت، که‌ ده‌سته‌واژه‌ی ریزمانی پیکهینانی به‌کارهیناوه. به‌لام سه‌ره‌تای سه‌ره‌له‌دان و بلاوبوونه‌وه‌ی ئه‌م ریزمانه‌ بۆ ئه‌دیل گۆلدییرگ^٣ ١٩٩٥ و ٢٠٠٦ ده‌گه‌رپته‌وه. گۆلدییرگ له‌ سالی ١٩٩٥ دکتۆرانامه‌که‌ی له‌ باره‌ی جو‌ری پیکهاته‌کانی زمانی ئینگلیزی له‌ ئاستی رسته‌دا نووسی، دوا‌ی ئه‌وه‌ی دکتۆرانامه‌که‌ی به‌ شیوه‌ی په‌رتووک چاپ و بلاوکرده‌وه، دواتر به‌ بابته‌ و گو‌تار په‌ره‌ی به‌ ریزمانه‌که‌ دا و چه‌ند به‌ره‌میکی له‌م باره‌یه‌وه‌ بلاوکردنه‌وه. (رضویان و همکاران، ١٣٩٥)

ئەم کارانەیی گۆلدبیرگ بوونە مایەیی سەرنج و تێڕامانی زمانەوانان، دواتر گەشە و بایەخی زۆر بەو رێزمانە درا و بوو بە تیۆریک لەبارەی رێزمان و تەنانەت بە رێزمانی پیکهینانی گۆلدبیرگ ناسینرا. ئەم پەرتووکی گۆلدبیرگ وەرچەرخانێکی گرنگ بوو لەبارەی رێزمان و بوو بە بنەمای دارپشتنی چەند لقه تیۆریک لە ئاستە جیاوازهکانی رێزمان.

۲-۳ رێزمانی پیکهینان

زاراوەی پیکهینان لە میژووی زمانەوانیدا بەکارهێنانی کۆن و بەربلای هەبوو⁴، بەلام ئەم چەمکە لە دواى کارەکانی فیلمۆر ۱۹۸۸ و دواتر گۆلدبیرگ ۱۹۹۵ بە ڕوولەتیکى تر و میتۆدیکى نوێتر هاتە ناو لیکۆلینەووە زمانەوانییەکان. تەنانەت رێزمانی پیکهینان، زمان وەکو "پیکهاتە" دەبینیت و بەو تۆرەى لە نیوان فۆرم-واتادا هەیه دەلێت پیکهاتە. (Kapatsinski, 2018: 547) بەمەش ئەو ڕوانینە بوو بۆچوونیکى نوێ لە رێزمان و بەو شیوەیە دەروانیتە پیکهاتەکانی زمان کە پیکهاتوو لە پەيوەندییەک لە فۆرم و واتا.

گۆلدبیرگ بەم شیوەیە پێناسەى پیکهینان / پیکهاتە دەکات:

C پیکهاتەیهکە، ئەگەر C دوانەیهکی⁵ فۆرم و واتا $\langle F_i, S_i \rangle$ بێت بە جۆریک کە بەشیک لە ئەسپیکتهکانی F_i یان بەشیک لە ئەسپیکتهکانی S_i بە تەواوی پیشبینی نەکراوبن لە بەشە لیکدراوەکی C. (Goldberg, 1995: 4) مەبەست لە F بریتییه لە فۆرم و مەبەستیش لە S بریتییه لە واتا.

پێناسەکە سێ بابەتی گرنگ لەخۆدەگریت:

یهکەم: لە پێناسەکەدا پیکهاتە، (فۆرم) لەگەڵ واتا بە دوانە دادەنرێن.

دووه‌م: به‌هۆی ئه‌وه‌ی فۆرم و واتا به دوانه دانراون، به‌و هۆیه‌وه پیکهاته ده‌بێته یه‌که‌یه‌کی زانیاری⁶. به‌مه‌ش فۆرم به‌ته‌نیا به‌بی ئاماژه‌کردن به زانیاری ئاخێوه‌ران (زانیاری واتایی) له زماندا به‌شداری ناییت.

سییه‌م: به‌پێی پێناسه‌که؛ پیکهاته، به‌رێژه‌یه‌کی پیشبینینه‌کراو⁷ له فۆرم و واتا پێناسه‌ده‌کریته، که تاییدا یان لایه‌نی فۆرم یان لایه‌نی واتای پیشبینینه‌کراوه. (Hilpert, 2014: 10) به‌مه‌ش پیکهاته‌یه‌کی زمانی ده‌بێته خاوه‌نی زانیاری زیاتر له‌و زانیارییه‌ی که ته‌نیا له یه‌کخستنی وشه‌کان ده‌ستده‌که‌وێت.

پیکهتێنان بوو به‌یه‌که‌ی بنه‌رته‌ی له‌شیکردنه‌وه‌ی زمانه‌وانی، (Goldberg 1995: 4) به‌جۆریک پیکهتێنان دوانه‌یه‌کی گونجاوه له فۆرم و واتا که فۆرم زانیاری وشه‌سازی و ریزمان و ده‌نگی له‌خۆده‌گریته، واتاش له‌خوگری زانیاری واتایی و پراگماتیکی و گوتارییه. (قادری و رفیعی، ۱۳۹۶: ۱۸۹)

فراید و ئۆستمان گریمانه‌ی سه‌ی بنه‌مای گشتی بۆ ریزمانی پیکهتێنان ده‌که‌ن:

أ- ئاخێوه‌رانی زمان له‌سه‌ر بنه‌مای قالبه‌کانی فۆرم – واتا، واته پیکهاته‌کان ده‌ربڕینه زمانیه‌کانیان رۆده‌نن.

ب- ده‌ربڕینه زمانیه‌کان به‌ره‌می کارلیککردنی پیکهاته‌کان و که‌ره‌سته زمانیه‌کان وه‌کو وشه به‌شداربووه‌کانی ناو پیکهاته‌کانن.

ت- پیکهاته‌کان به‌شیوه‌ی تۆرگه‌لیکی به‌یه‌که‌داچووی قالبه‌کان ریکخراون، ئه‌مه‌ش له‌رێگه‌ی تایبه‌تمه‌ندییه‌ هاوبه‌شه‌کانیان. (Fraid & Ostman, 2004: 12)

بیروکه‌ی سه‌ره‌کیی ریزمانی پیکهتێنان له‌سه‌ر ئه‌وه‌ بنیادناوه که پێتیاوه گشت زانیارییه ریزمانیه‌کانی وه‌ک پرسته و وشه و فره‌هنگی زمان به‌شیوه‌ی پیکهاته له‌ناو میشتکی قسه‌که‌ردا هه‌ن و خه‌زنکراون. (رضویان و همکاران، ۱۳۹۷: ۸۵) به‌واتایه‌کی تر، به‌بۆچوونی ئه‌م ریزمانه

له یه‌که‌یه‌کی ریزمانی بچوکه‌وه تا ده‌گاته گشتگیرترین یاسای زمان له لایه‌نی فۆرمی و واتاییه‌وه له میشکی قسه‌که‌ردا زه‌خیره‌کراون. ته‌نانه‌ت ئه‌م ریزمانه‌هه‌چ یه‌ک له پیکهاته‌کان له پیکهاته‌ی تر (به‌بنه‌ره‌تتر) دانانیت، ته‌نها ئه‌وه نه‌بی‌ت که پینوایه له زماندا هه‌ندیک پیکهاته له هه‌ندیکی تریان ئالۆزتر و تیکچرژاوتر ده‌رده‌که‌ون. (هه‌مان سه‌رچاوه، ۸۵) ته‌نانه‌ت ناتوانریت سینتاکس و سیمانتیک له‌لایه‌ک و ریزمان و فه‌ره‌ه‌نگیش له‌لایه‌کی دیکه، به‌پیکهاته و مۆدیلی سه‌ربه‌خۆ و جیا له یه‌ک دابنرین، به‌لکو هه‌رکامیان له زنجیره‌یه‌کی پیکه‌وه‌یی و هاوتایی و کارکردنی خۆکارییه‌دا پیکهاته‌کان داده‌پژن. (غهریب، ۲۰۲۳: ۱۴۷) له‌باره‌ی یه‌که زمانیه‌کانیشه‌وه ئه‌م ریزمانه جیاوازییه‌کی ئه‌وتۆ له‌نیوان فه‌ره‌ه‌نگ و وشه‌سازی نابینیت، به هه‌مان شیوه جیاوازییه‌کی ئه‌وتۆش له نیوان سیمانتیک و پراگماتیک به‌دیناکات. (رضویان و همکاران، ۱۳۹۷: ۸۵) واته له‌م مۆدیلێ ریزمانه‌دا پیکهاته بریتییه له یه‌که‌یه‌ک که گشت یه‌که ریزمانیه‌کان به فۆرم و واتاوه له‌خۆده‌گریت.

۳-۳ واتا له ریزمانی پیکهاتاندا

له ریزمانی پیکهاتاندا هه‌ر پیکهاته‌یه‌ک واتای تایبته به‌خۆی هه‌یه، (رضویان و همکاران، ۱۳۹۵: ۴۵) به‌و واتایی واتای یه‌که‌کان له ته‌واوی پیکهاته‌که‌دا ده‌رده‌که‌ویت و پیکهاته‌که واتای یه‌که‌کان لیکه‌داته‌وه. ته‌نانه‌ت گۆلدبیرگ پینوایه که واتای رسته ته‌نیا بریتی نییه له واتای وشه و ئارگۆمینته‌کانی ناو رسته، به‌لکو واتا به‌ستراوه‌ته‌وه به‌و پیکهاته‌یه‌ی که وشه و ئارگۆمینته‌کان به‌شدان تیندا. (زاگری و همکاران، ۱۴۰۱: ۱۷۱) که‌واته پیکهاته له‌م ریزمانه‌دا هه‌م واتایه هه‌م فۆرمه.

له‌گه‌ل ئه‌وه‌شدا ئه‌گه‌رچی واتای پیکهاته‌یه‌ک له‌گه‌ل واتای پیکهاته‌یه‌کی تر جیاوازه، به‌لام زۆرجار ئه‌م پیکهاتانه له په‌یوه‌ندییه‌کی فره‌واتاییدا^۸ ده‌بن. (تاجکوه و رضویان، ۱۳۹۷: ۱۴۹) یان پیشی ده‌وتریت پیوه‌لکانی فره‌واتایی^۹ که مه‌به‌ست لی به‌ستنه‌وه‌ی واتای پیکهاته‌یه‌کی

دیاریکراوه به پیکهاتهیهکی تر. (Goldberg, 1995: 72) به مهرجیک په یوه نډیه کی واتایی یان فورمی له نیوان ئەم دوو پیکهاتهیه دا هه بیته و بو یهک سه رچاوه ی واتایی یان فورمی بگه رینه وه.

۳-۴ نواندی پیکهاته

پیکهاته ی واتا و پیکهاته ی ریزمانی دوو بهشی سه ره کی ریزمانی پیکهاتنن (رضویان و همکاران، ۱۳۹۵: ۴۴) بهشی واتا و بهشی ریزمان دوو بهشی سه ره کی پیکهاتن. که تیایدا بهشی ریزمانی زانیاری دهنگی و وشه یی و رسته سازی له خۆده گریته، هه رچی زانیاری واتاییه پیکهاتوه له زانیاری واتایی و پراگماتیکی و گوتاریی. (صحرايي و پارسا، ۱۴۰۳: ۱۰) وهک دهرده که ویت هه ردوو بهشی واتا و بهشی ریزمان له ناو پیکهاته دا سه ره کین و هه ریه که یان خاوه نی زانیاری خویانن که بهیه که وه له پیکهاته دا دهینوینن. ئەگەر سهیری ئەم نمونه یه ی زمانی ئینگلیزی بکهین؛

1.) She handed him the ball.

واته: ئەو توپه که ی دایه (دهستی) ئەو.

دهتوانین له م خسته یه ی خواره وه پیکهاته ی واتایی و ریزمانی ئەم نمونه یه ی سه ره وه روونبکهینه وه

Sem	CAUSE-RECEIVE	<ag	rec	pat>
	HAND	<hander (She)	handee(him	handed(ball)>
	↓	↓	↓	↓
Syn	v	SUB	OBJ	OBJ2

ئەم نه خشه یه له Goldberg, 1995: 51 وەرگیراوه.

وهک له م نه خشه یه دهرده که ویت، هه ردوو پیکهاته ی واتایی و پیکهاته ی ریزمانی له ناو پیکهاته یه کدا کوکراونه ته وه، نه پیکهاته ی واتایی به ته نه دهتوانی دهر بکه وئ نه پیکهاته ی ریزمانی،

به‌لکو هه‌ردوو پیکهاته‌که به‌یه‌که‌وه ده‌رده‌که‌ون و گو‌پان له یه‌کیکیان گو‌پان له‌وه‌ی تریش دروسته‌کات.

٤- پیکهاته‌ی خسته‌سه‌ر له چوارچیوه‌ی پێژمانی پیکهتێن و شیکردنه‌وه‌ی داتاگان

له‌ زمانی کوردیدا خسته‌سه‌ر دوو که‌رسته به‌یه‌که‌وه ده‌به‌ستێته‌وه و له‌ پرووی ئه‌رکه‌وه په‌یوه‌ندی له‌ نێوانیاندا دروسته‌کات. (عه‌ساف و خالید، ٢٠٢٣: ٧١) ئه‌مه‌ش به‌ یارمه‌تی ئامرازی خسته‌سه‌ر ده‌بیته‌ که‌ دیارخه‌ر و دیارخراو به‌یه‌که‌وه ده‌به‌ستێته‌وه. (موکریان، ١٩٨٦: ١٢٩) به‌ واتایه‌کی تر، خسته‌سه‌ر به‌و حاڵه‌ته‌ ده‌وتریت که‌ ناویک به‌ وشه‌یه‌ک زیاد ده‌بیته‌، تا چۆنیه‌تی و حاڵه‌تی ناوه‌که‌ ده‌ربهریت یان پروونکردنه‌وه له‌باره‌ی ناوه‌که‌وه بدات. (فه‌ره‌ادی، ٢٠١٤: ٢٧) له‌ خسته‌سه‌ردا ئامرازی خسته‌سه‌ری (ی) پۆلی به‌ستنی ئه‌م په‌یوه‌ندییه‌ ده‌گیریت له‌ زمانی کوردیدا، سه‌ره‌پای ئه‌مه‌ ئه‌و په‌یوه‌ندییه‌ له‌ چوارچیوه‌ی گری‌ ناویدا ده‌بیته‌، (به‌روانه‌: مه‌عروف، ٢٠١٠) له‌گه‌ڵ ئه‌وه‌شدا ئه‌و فریزانه‌ی دیارخه‌ره‌کانیان ئاوه‌ل‌ناویکه‌، جو‌ری گریکه‌ ده‌بیته‌ گریه‌کی ئاوه‌ل‌ناوی و ئاوه‌ل‌ناوه‌که‌ ته‌واوه‌که‌ریک له‌ شیوه‌ی گری‌ ناوی بو‌ خو‌ی هه‌له‌به‌ژێریت. (قادر، ٢٠٠٩: ٦٧) وه‌ک:

(٢) گو‌لی سوور

٤-١ په‌یوه‌ندی پیکهاته‌ی خسته‌سه‌ر له‌گه‌ڵ پێژمانی پیکهتێن

بو‌ ئه‌وه‌ی پیکهاته‌یه‌کی زمانی له‌ چوارچیوه‌ی پێژمانی پیکهتێن گو‌له‌بیرگ وه‌کو پیکهاته‌ی زمانی مامه‌له‌ی له‌گه‌له‌دا بکریته‌، ده‌بیته‌ پیکهاته‌که‌ چهند مه‌رجیکی تیدا بیته‌، که‌ له‌ سی‌ خاڵدا باسیانده‌که‌ین. (رضویان و همکاران، ١٣٩٥: ٤٧ - ٤٨)

1. به‌شی زو‌ری پیکهاته‌کان له‌ پرووی واتایه‌وه‌ شیاو‌ی پیشبینیکردن نین. به‌ واتایه‌کی تر

نمونه‌یه‌کی وه‌ک (٣):

(٣) کتێبه‌که‌ی ئازاد

واتا ئەو کتێبه‌ی که خاوه‌نه‌که‌ی که‌سیکه به ناوی ئازاد.

وه‌ک له نموونه‌ی (3) دا ده‌رده‌که‌وێت، خاوه‌نداریه‌تی واتای پیکهاته‌که‌یه که له هه‌چ کام له پارچه‌کانی ناو پیکهاته‌که (کتێب و ئازاد) دا نییه، به‌لکو له ته‌واوی پیکهاته‌که‌دا واتا که پیشبینیده‌کرێت.

2. خالێکی تر له‌سه‌ر پیکهاته‌ییبوونی پیکهاته‌ی خستنه‌سه‌ر بوونی ژماره‌یه‌کی زۆری پیکهاته‌ی خستنه‌سه‌ره له‌ناو زماندا. به‌و واتایه‌ی پیکهاته‌ی خستنه‌سه‌ر یه‌کیکه له‌و که‌رسته‌ زمانیه‌یه‌ی که ئاخێوه‌ری زمان به‌رده‌وام په‌نای بۆ ده‌بات له کاتی قسه‌کردندا. ئەمه‌ش به‌ هۆی ئەوه‌وه‌یه که خستنه‌سه‌ر له‌ زمانی کوردیدا بۆ مه‌به‌ست و واتای جو‌راو‌جو‌ر به‌کارده‌یت، وه‌ک؛ خاوه‌نیه‌تی و وه‌سف...

3. چالاکی پیکهاته‌ی خستنه‌سه‌ر له‌ زمانی کوردیدا؛ وه‌ک ڕوونه پیکهاته‌ی خستنه‌سه‌ر له‌ زمانی کوردیدا پیکهاته‌یه‌کی زۆر چالاکه و به‌رده‌وام ده‌توانرێ به‌ سوودوه‌رگرتن له‌ قالبی خستنه‌سه‌ر، پیکهاته‌ی نوێ له‌ زماندا دروستبکری، ته‌نانه‌ت ئەگه‌ر وشه‌ی نوێ بیت یان پیشتر قسه‌که‌ر گرێکه‌ی نه‌یشبیسیت. به‌و واتایه‌ی، قسه‌که‌ر کاتیک ده‌یه‌وه‌یت ده‌ربڕینیک له‌ شیوه‌ی خستنه‌سه‌ر بۆ گوێگر ده‌ربڕیت، به‌ سوودوه‌رگرتن له‌ قالبی خستنه‌سه‌ر ده‌ربڕینه‌که‌ داده‌ریژیت، ئەگه‌ر له‌ پیشتریشدا هه‌مان ده‌ربڕینی نه‌یشبیسیت. ئەمه‌ بۆ گوێگریش دروسته. به‌ جو‌ریک، کاتیک ده‌ربڕینیک له‌ شیوه‌ی خستنه‌سه‌ر ده‌بیسیت گوێگر له‌و ده‌ربڕینه‌ و مه‌به‌سته‌که‌ی تیده‌گات، ئەمه‌ش به‌ هۆی ئەوه‌وه‌یه که پیشتر قالبه‌کان لای ئەو ئاشنا بوونه، بۆیه ئەگه‌ر که‌رسته‌کانی ناو قالبه‌که‌ پیشتر له‌ شیوه‌ی قالبی خستنه‌سه‌ریش نه‌یبیسیت، بۆ گوێگر هه‌ر ڕوون ده‌بن. وه‌ک: (تاجی شا) ئەگه‌ر قسه‌که‌ر پیشتر ئاشنای وشه‌ی (تاج) و وشه‌ی (شا) بووبیت، به‌لام ده‌ربڕاوی (تاجی شا) نه‌یشبیسیت، به‌هۆی ئەوه‌ی قالبی خستنه‌سه‌ری وه‌ک یاسایه‌کی زمانی کوردی

وهرگرتوو، به ئاسانی دهتوانیت ئەم دوو وشەیه له قالبی خستنه‌سه‌ر لیکبات و واتای ئەوه دروستبکات (که تاجیک تاییه‌ته به شا). ئەمه بو گوێگریش راسته.

٢-٤ جۆره‌کانی پیکهاته‌ی خستنه‌سه‌ر

له‌م به‌شه‌دا به‌ سوودوهرگرتن له‌و پیکهاته‌نای خستنه‌سه‌ر که ژماره‌یان (٦٠٠) پیکهاته‌یه و له‌ دیوانی (سه‌ولم پۆلا و که‌ناریش دوور)ی شاعیری کورد (عه‌بدو‌لا په‌شیو) وهرگیراون شیکردنه‌وه‌یان بو ده‌کریت و له‌ پووی پیکهاته‌ی واتایی و پێزمانیه‌وه‌ له‌ چوارچیوه‌ی پێزمانی پیکهاته‌کانیان ده‌ستنی‌شانده‌کریت.

١-٢-٤ خاوه‌نیه‌تی

یه‌کێک له‌ جۆره‌ هه‌ره‌ باوه‌کانی ناو پیکهاته‌ی خستنه‌سه‌ر بریتیه‌یه له‌ خاوه‌نیه‌تی. له‌م جۆره‌یاندا په‌یوه‌ندی خاوه‌ن و خاوه‌نداریتی له‌ نیوان دیارخه‌ر و دیارخراودا هه‌یه، واته‌ ده‌بیت دیارخه‌ر توانای خاوه‌نداریتی هه‌بیت، هه‌روه‌ها دیارخراویش ده‌توانیت خاوه‌نداریتی بکات. (فه‌ره‌ادی، ٢٠١٤: ٣١) به‌مه‌ش خاوه‌نداریتی له‌ نیوان دیارخه‌ر و دیارخراودا هه‌یه، که به‌ گشتی دیارخه‌ر ده‌بیته‌ خاوه‌نی دیارخراو و دیارخراویش له‌لایه‌ن دیارخه‌ره‌وه‌ خاوه‌نداریتی ده‌کریت. ئەمیش چه‌ند جوړیکی هه‌یه:

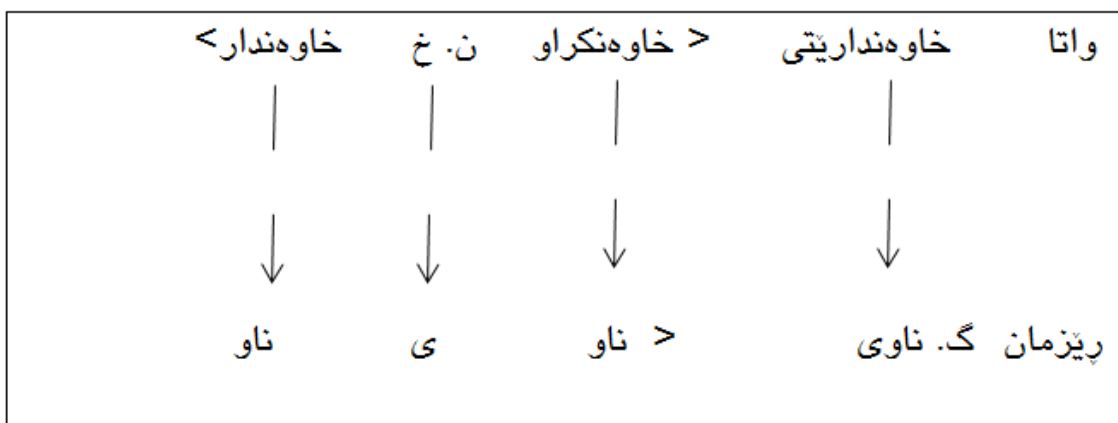
١-١-٢-٤ خستنه‌سه‌ری خاوه‌نداری:

له‌م جۆره‌ خستنه‌سه‌ره‌دا دیارخه‌ر له‌لایه‌ن دیارخراوه‌وه‌ خاوه‌نداریتی ده‌کریت، واته‌ دیارخراو ده‌بیته‌ مولکی دیارخه‌ر. وه‌ک:

(٤) ١- قه‌له‌می من

ب کورسیی ئیمه‌

لەم جۆره‌یاندا دەبێت خاوه‌نه‌که‌ توانای خاوه‌نداریتی ئه‌و شته‌ی هه‌بێت که‌ ده‌بێته‌ خاوه‌نی، به‌و واتایه‌ی ده‌بێت (من/ که‌س) توانای ئه‌وه‌ی هه‌بێت خاوه‌نداریتی (قه‌له‌م) بکات. به‌ پێچه‌وانه‌شه‌وه‌ ده‌بێت (قه‌له‌م) سیمای ئه‌وه‌ی هه‌بێت که‌ خاوه‌نداریتی بکری‌ت. وه‌ک له‌م نه‌خشه‌یه‌ ده‌رده‌که‌وێت:

نه‌خشه‌ی ژماره‌ (١) خسته‌سه‌ری خاوه‌نداریی له‌ زمانی کوردیدا

٤-٢-١-٢ خسته‌سه‌ری سه‌رباری:

لەم جۆره‌یاندا خاوه‌نداریه‌تی وه‌ک جۆری یه‌که‌م پوون و ئاشکرا نییه‌، به‌لکوو زیاتر له‌ دیاردانه‌دا به‌ دیارده‌که‌وێت که‌ شیوه‌یه‌کی ئه‌بستراکتیان هه‌یه‌ (تاجکوه‌ و رضویان، ١٣٩٧: ١٥١)، وه‌ک

(ه) ١- ژینی پیش تو

ب- گیانی شه‌هیدان

پ- سفری دۆلار

لەم جۆره‌یاندا جۆریک له‌ خاوه‌نداریی ئه‌بستراکت هه‌یه‌ له‌ نێوان دیارخه‌ر و دیارخراودا. به‌ واتایه‌کی تر، دیارخراو به‌هۆی نه‌بوونی سیمای خاوه‌نداریه‌تیکردنه‌وه‌ پله‌ی خاوه‌ندارییه‌که‌ی که‌متره‌ له‌ جۆری یه‌که‌م. هه‌ر وه‌ک له‌م نه‌خشه‌یه‌ پوونکراوه‌ته‌وه‌.

نەخشەی ژمارە (٣) خستنه‌سه‌ری تاییه‌تی له زمانی کوردیدا

٤-٢-٢ خستنه‌سه‌ری په‌یوه‌ست:

له‌م جو‌ره‌یاندا په‌یوه‌ندی په‌یوه‌ست یان به‌یه‌که‌وه به‌ستن له‌ نیوان دیارخهر و دیارخراودا هه‌یه. به‌ واتایه‌کی تر، دیارخهر ناویکه‌ که به‌ دیارخراوه‌وه به‌ستراوه‌ته‌وه، له‌م جو‌ره‌ی خستنه‌سه‌ره‌دا ناوی دووهم به‌ گشتی ناویکی تاییه‌تییه و ناوی یه‌که‌می په‌یوه‌ستی خۆی کردووه یان په‌یوه‌ندییه‌کی پیکه‌وه‌به‌ستن له‌ نیوانیاندا هه‌یه وه‌ک:

(٧) ١- چپای هه‌مرین

ب- فایله‌کانی به‌غدا

پ- ئالای کوردستان

له‌م نمونه‌ی (٧ - ا، ب، پ) دا ناوی دووهم، که ناویکی تاییه‌تییه نه‌سه‌ب یان په‌یوه‌ستی ناوی یه‌که‌مه. وه‌ک (چپای هه‌مرین) له‌م نمونه‌یه‌دا چپا ناویکی گشتییه، به‌لام به‌ ناویکی تاییه‌تییه‌وه په‌یوه‌ستکراوه و ناوی یه‌که‌م سیفه‌تی په‌یوه‌ستکراوه و ناوی دووهم سیفه‌تی په‌یوه‌ست وه‌رده‌گرن. یان له‌ نمونه‌ی (ئالای کوردستان) به‌ هۆی ئه‌وه‌ی ئالا به‌ کوردستانه‌وه په‌یوه‌ستکراوه، به‌مه‌ش ئالا ده‌بیته‌ په‌یوه‌ستکراوه و کوردستان ده‌بیته‌ په‌یوه‌ست، چونکه‌ ئالا که به‌خۆیه‌وه په‌یوه‌ستده‌کات.

په یوه دست	ن. خ	په یوه دستکراو	په یوه دست	واتا
↓	↓	↓	↓	
ناو	ی	> ناو	گ. ناوی	رېزمان

نه خشه ی ژماره (٤) خسته سهری په یوه دست له زمانی کوردیدا

٤-٢-٣ خسته سهری وهسفی (ئاوه لئاوی):

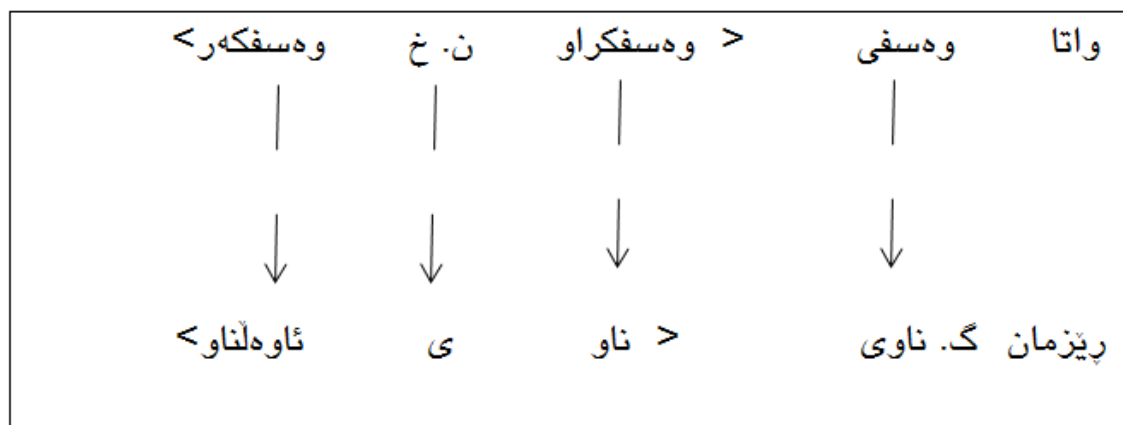
ئهم پیکهاته ی خسته سهره له زمانی کوردیدا زور بهر بلاوه. لهم جوړه یاندا په یوه ندی نیوان دیارخهر و دیارخراو وهسفییه (په سنی) (صیفه و موصوف). (فهراهادی، ٢٠١٤: ٣٣) لهم جوړه ی خسته سهره دا دیارخهر که ئاوه لئاویکه وهسفی دیارخراو دهکات که ناوه، یان ده بیته وهسفهکهری دیارخراوه که. وهک

(٨-١) هه وای سازگار

ب- په پی ناسک

پ- شاعیریکی یاخی

وهک له نمونه ی (٨-١، ب، پ) دا دیاره، بهشی دووه می پیکهاته که وهسفی بهشی یه که می پیکهاته که ی کردووه. سازگار بوته وهسی ههوا، ناسک بوته وهسفی په پی و یاخی بوته وهسفی شاعیر، ههر وهک لهم نه خشه یه پروونکراوته وه.

نەخشەی ژمارە (۵) خستنه‌سه‌ری وئاسفی له زمانی کوردیدا

۴-۲-۴ خستنه‌سه‌ری کردە:

لەم جۆره خستنه‌سه‌رده‌دا دیارخراو که به گشتی چاوگه باری ئه‌و کرده‌یه دەرده‌خات که به‌سه‌ر دیارخه‌ردا دیت. به واتایه‌کی تر، دیارخه‌ر ئه‌و که ره‌سته‌یه‌یه که کرده‌یه‌کی له‌لایه‌ن دیارخراوه‌وه به‌سه‌ردیت. وهک:

۹-۱ دەرچوونی گیان

ب- کۆبوونه‌وه‌ی به‌ره‌بابه‌کان

پ- دۆزینه‌وه‌ی فه‌لسه‌فه

لەم نمونه‌ی (۹ - ا، ب، پ) دا به‌هۆی ئه‌وه‌ی که‌وا دیارخه‌ری چاوگه و له چاوگدا پوودا و یان کرده‌یه‌یه، ئه‌و کرده‌یه‌ش به‌سه‌ر دیارخه‌ردا پووده‌دات. وهک چۆن (گیان دەرده‌چیت) واته کرده‌ی (دەرچوون) به‌سه‌ر/ له (گیان) دا پوویداوه.

وایا	کرده	>	کرده	ن. خ	کارتیکراو <
ریزمان گ. ناوی		>	چاوگ	ی	ناو

نه خشی ژماره (6) خستنه سهری کرده له زمانی کوردیدا

4-2-5 خستنه سهری پلهیی:

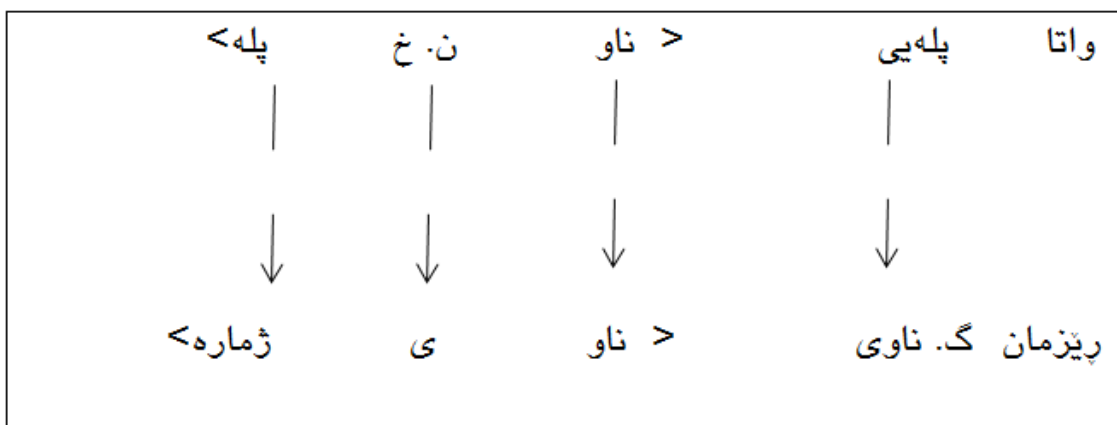
زۆر جار خستنه سهر پله یان پیکخستنی ناویک دهرده خات، ئەمەش بە گشتی له ریگهی ناویک، که وهکو سهره دهرده که ویت له گهڵ ژمارهیهکی پلهیی (پیکخستن) دهکریت، ئەم ژمارهیهش له پال ناویک دیت و ریزی یان پیکخستنی شتی هاوهره گزی راده گیه نیت.

(رسول، 2012: 101) وهک:

(10) 1- جاری یه کهم

ب- مادهی سه د و چل

له م نمونه یه ی (10-1) دا (یه کهم) پله یان پیکخستنی ناوه که ی پیش خویان دهرخستوه، ههروه ها له نمونه ی (10-ب) بو نمونه کاتیک دهوتریت (مادهی سه د و چل) لیژهدا (سه د و چل) ریزبه ندی ئەو مادهیه پیشانده دات له ناو ماده کانی تر.

نه‌خشه‌ی ژماره (۷) خستنه‌سه‌ری پله‌یی له زمانی کوردیدا

۶-۲-۴ خستنه‌سه‌ری به‌ش له گشت:

به‌هۆی ئه‌وه‌ی پیکهاته‌ی خستنه‌سه‌ر پیکهاته‌یه‌کی فۆرمیی و واتاییه، واته جگه له‌وه‌ی له پووی فۆرمه‌وه پیکهاته‌که په‌یوه‌ندی دروستده‌کات، لایه‌نی واتاییش په‌یوه‌ندییه‌که به‌هیزتر ده‌کات. یه‌کیک له‌و په‌یوه‌ندیانه‌ش ده‌رخستنی به‌ش له گشته له پیکهاته‌ی خستنه‌سه‌ر. مه‌به‌ستیش له به‌ش له گشت وه‌ک په‌یوه‌ندی ده‌سته به لاشه یان په‌یوه‌ندی تاییه به سه‌یاره‌وه که بیگومان ده‌ست جوړیک نییه له لاشه به‌لکو به‌شیکه له لاشه. (عمر، ۱۹۹۸: ۱۰۱) به واتایه‌کی تر، (گشت) گشتییه و فراوانتره هه‌رچی (به‌ش)ه، له‌گه‌ل چه‌ند (به‌ش)ی تر گشت پیکه‌هینن، وه‌ک

۱۱- ۱- جامی په‌نجه‌ره‌که

ب- په‌لکی دار

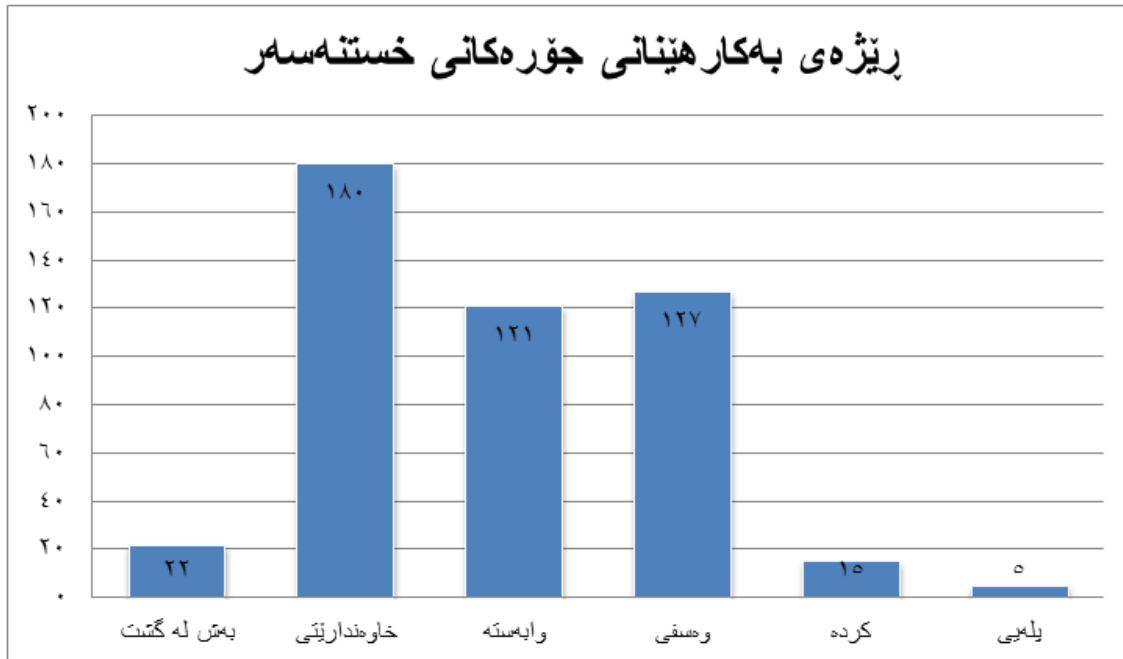
هه‌ریه‌که له (په‌نجه‌ره و دار) له‌م دوو نمونه‌ی (۱۱- ا، ب) دا دوو وشه‌ی (گشت)ن و (جام و په‌لک) دوو وشه‌ی (به‌ش)ن. (گشت) وه‌کو دیارخه‌ر و (به‌ش)یش وه‌کو دیارخه‌راو له پیکهاته‌ی خستنه‌سه‌ری به‌ش له گشتی زمانی کوردیدا ده‌رده‌که‌ون.

گشت <	ن. خ	بەش	> بەش لە گشت	واتا
↓	↓	↓	↓	
ناو <	ی	> ناو	رێزمان گ. ناوی	

نەخشەی ژمارە (۸) خستنه‌سه‌ری بەش لە گشت لە زمانی کوردیدا

۳-۴ شیکردنه‌وه‌ی داتاكان

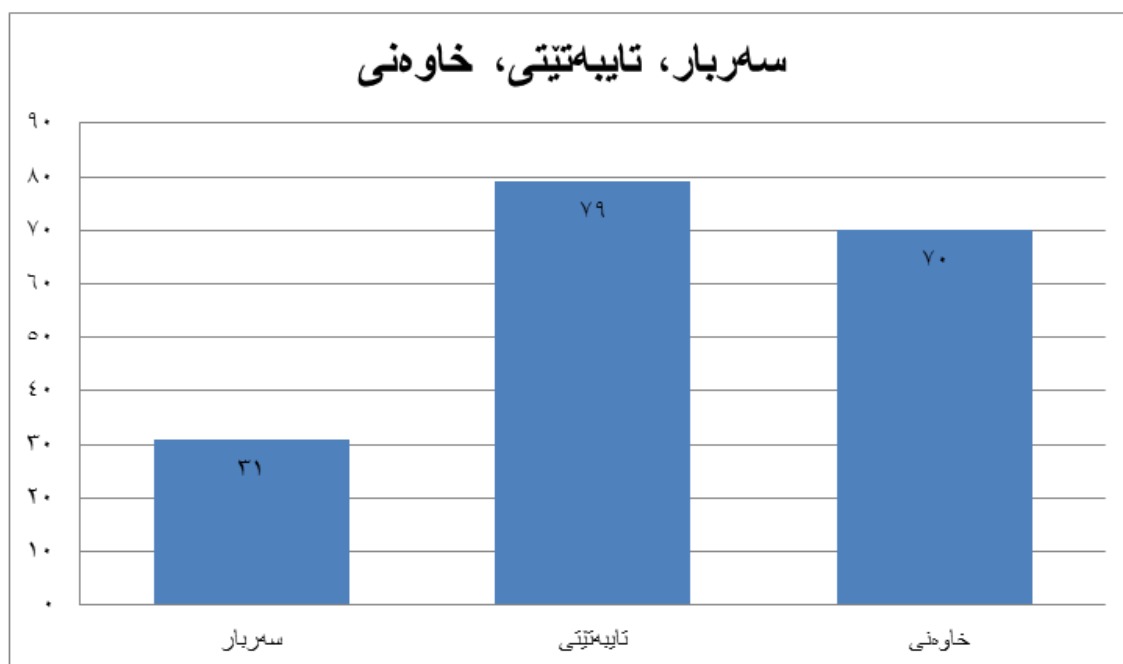
لە کۆی ۶۰۰ نمونە‌ی پیکهاته‌ی خستنه‌سه‌ر لە دیوانی (سه‌ولم پۆلا و که‌ناریش دوور)ی عەبدوللا په‌شیو، ۱۳۰ نمونە‌یان لە‌ناو داتا‌که‌ ده‌ره‌ینراون به‌هۆی ئە‌وه‌ی ئە‌م نمونانه‌ واتای خوازه‌یان هه‌بووه، هۆکاری لادانی ئە‌م جو‌ره‌ش بۆ ئە‌وه ده‌گه‌رێته‌وه که، واتای خوازه‌یی (میتافۆری) لە ده‌ستنی‌شانکردنی پیکهاته‌ی فۆرمیی و واتایی به‌هۆی ئە‌وه‌ی ئە‌گه‌ری گۆرانی واتا‌که‌ی هه‌یه و به‌ ئاسانی ده‌ستنی‌شانناکریت، بۆیه ئە‌م نمونانه وه‌رنه‌گیراوان. دوا‌ی لادانی ئە‌و نمونانه ۴۷۰ نمونە مانه‌وه که ئە‌وانیش به‌م شیوه‌یه‌ی خواره‌وه به‌سه‌ر جو‌ره‌کانی پیکهاته‌ی خستنه‌سه‌ر دابه‌ش بوون:

نه خشي ژماره (9) رېژهي جوړه کاني خستنه سهر له ديوانه کهدا

وهک له خسته که دياره، خستنه سهری ځاونداریتی بهرترين ژماره ی هیه که ۱۸۰ جار به کارهينراوه به هرسې جوړی (ځاوه نی و تاییه تیتی و سهرباری) یه وه. له دوی ئه و، خستنه سهری وهسفی به ژماره ی ۱۲۷ جار به کارهينان پله ی دووه می گرتووه. ئینجا خستنه سهری په یوه سستی به ژماره ی ۱۲۱ جار به کارهينان پله ی سییه می گرتووه، پاشان بهش له گشت به ژماره ی ۲۲ جار دووباره بوونه وه پله ی چواره می گرتووه و له دوی ئه ویش خستنه سهری کرده به ۱۵ جار به کارهينان دیت. کوتا ژمارهش خستنه سهری پله ییه که ته نیا ۵ جار به کارهاتووه له ناو دیوانه که.

ژماره ی به کارهيناني جوړه کاني ځاونداریتی ۱۸۰ جار به کارهاتووه له دیوانه کهدا ئه ویش پیکهاتووه له خستنه سهری ځاونداریتی سهربار، خستنه سهری ځاونداریتی تاییه تیتی و خستنه سهری ځاونداریتی ځاوه نی، ژماره ی به کارهينان بهم شیویه بوو:

نەخشەی ژمارە (۱۰) پێژەری جۆرهکانی خستنه‌سەری خاوەنداریه‌تی

هەر وه‌ک له‌ خسته‌که‌ دیاره‌ به‌رزترین ژماره‌ خستنه‌سەری خاوەنداریتیی تایبەتیییه‌، که‌ ۷۹ جار به‌کارهاتوو و دوای ئه‌و خستنه‌سەری خاوەنداریتیی خاوه‌نیه‌ که‌ ۷۰ جار به‌کارهاتوو. ئینجا خستنه‌سەری خاوەنداریتیی سەربار ۳۱ جار به‌کارهاتوو.

ه- ئەنجام

1. پێژمانی پیکه‌ینانی گۆلدبیرگ روانگه‌یه‌کی گونجاوه‌ بۆ شیکردنه‌وه‌ی پیکه‌اته‌ی خستنه‌سەر له‌ زمانی کوردیدا هه‌م له‌ پووی فۆرم هه‌م له‌ پووی واتاوه‌.
2. به‌پێی ئه‌و داتایه‌ی له‌ دیوانی (سه‌ولم پۆلا و که‌ناریش دوور)ی (عه‌بدو لا په‌شینو) وه‌رگیراوه‌، شه‌ش جۆر خستنه‌سەر ده‌ستنی‌شانکراون، ئه‌وانیش (خستنه‌سەری (پله‌یی، خاوه‌نداری، وه‌سف، به‌ش له‌ گشت، کرده‌ و په‌یوه‌ست)ن.

3. زۆرتین رێژهی خستنه سهر له دیوانه کهدا خستنه سهری خاوهنداری بووه، له کاتی کهدا که مترین رێژه خستنه سهری پلهی بووه.

4. له خستنه سهری خاوهنداریدا سی جۆری تری خستنه سهر دهستنیشانکراون له دیوانه کهدا ئهوانیش خستنه سهری (خاوهنی، تایبهتی و سهربار) که خستنه سهری تایبهتی زۆرتین جار دووباره بوته وه و ههریه که له خستنه سهری خاوهنی و خستنه سهری سهربار به ریزه بند له پلهی دووهم و سییه م دین.

پهراویزهکان:

Fillmore ¹

Kay ²

Adele E. Gordberg ³

⁴ ئهم زاراوهیه لای زمانهوانه کوردهکانیش بو پیکهینان/ پیکهاته ریزمانیهکان و بهیه که وههاتی که رهستهکان سوودی لیوه رگیراوه، ته نانهت له ئاستی دهنگسازي و واتاسازیش به کارهاتوو، ئهمهش به هۆی ئه وهی "پیکهینان" به ئاسانی دهتوانی بیته سهرچاوهی داپشتنی وشه ی تر و ته نانهت به ئاسانیش گهردان دهکریت. وهک (پیکهینان، پیکهاته، پیکهاتوو، پیکدی...)، که له ههردوو سهرچاوهی "پیکهینان" و "پیکهاتن" وه رگیراون.

Pairing ⁵

Unit of Knowledge ⁶

Non-predictable ⁷

Polysemy ⁸

Polysemy link ⁹

سهرچاوهکان

- ئهمین، وریا عومه ر (۲۰۰۹)، ئاسۆیهکی تری زمانهوانی. بهرگی یه کهم، چاپی دووهم، چاپخانه ی ئاراس، ههولیر.

- تاجکوه، صدیقه کاویس و رضویان، سید حسین (۱۳۹۷)، پیوندهای وراثتی در ساخت‌های اضافه در زبان فارسی بر اساس دستور ساخت. نشریه پژوهش‌های زبان‌شناسی تطبیقی، سال هشتم، شماره ۱۶.
- حاجی مارف، ئه‌ورپه‌حمان (۱۹۷۹)، ریزمانی کوردی. به‌رگی یه‌که‌م، مؤرفولۆژی، به‌شی یه‌که‌م، ناو، چاپخانه‌ی کۆری زانیاری عێراق، به‌غدا.
- ذاکری، فاطمه و بهجت، فاطمه و رستم‌پور، محمد (۱۴۰۱)، ساختار موضوعی افعال حسی شنوایی در زبان فارسی در چهارچوب دستور ساخت گلدبرگ. زبان‌شناخت، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، سال ۱۳، شماره ۱، بهار و تابستان.
- رسول، بابا ره‌سوول نوری (۲۰۱۲)، پیکهاته‌ی ژماره له زمانی کوردیدا. بلاوکراوه‌ی ئه‌کادیمیای کوردی، هه‌ولێر.
- رضویان، حسین و تاجکوه، صدیقه کاوسی و خورشید، سحر بهرامی (۱۳۹۵)، ساخت اضافه در زبان فارسی از منظر دستور ساخت گلدبرگ. پژوهش‌های زبانی، سال ۷، شماره ۲، پاییز و زمستان.
- رضویان، حسین و خورشید، سحر بهرامی و تاجکوه، صدیقه (۱۳۹۷)، ساخت اضافه ملکی در زبان فارسی: تحلیلی از منظر دستور ساخت. نشریه پژوهش‌های زبان‌شناسی، دانشگاه اصفهان، سال دهم، شماره اول، شماره ترتیبی ۱۸، بهار و تابستان.
- ره‌سوول، سه‌لاح هه‌ویژ (۲۰۱۴)، پره‌نسیپی به‌ئابوووریکردن له زمانی کوردیدا، له روانگه‌ی تیۆری ده‌سه‌لات و به‌سته‌وه و بچووکتترین پرۆگرامدا. بلاوکردنه‌وه‌ی ئه‌کادیمیای کوردی، چاپخانه‌ی هاشم، هه‌ولێر.

- شوانی، رَه‌فِیق محمەد محیّدین (۲۰۰۴)، ئامرازی به‌سَتنه‌وه له زمانی کوردیدا. ده‌زگای چاپ و په‌خشی سه‌رده‌م، سلیمانی.
- صحرائی، رضامراد و پارسا، طاهره عبداللهی (۱۴۰۳)، بررسی رود رشد ساخت فعل در نوشته‌های فارسی آموزان کره‌ای (سطح پایه و میانی) براساس رویکرد کاربرد بنیان. پژوهش‌نامه آموزش زبان فارسی به غیر فارسی‌زبانان، سال سیزدهم، شماره‌دوم (پیاپی ۲۸) پاییز و زمستان.
- صدیق، شیرزاد سعید (۲۰۰۸)، رسته‌ی زمانی کوردی به پیی تیوری (کاتیگوری و پیوانه‌ی هالیده‌ی_ لیکۆلینه‌وه‌یه‌کی وه‌سفیه، نامه‌ی ماستەر، زانکۆی سه‌لاحه‌ددین.
- عه‌ساف، هیوا ئه‌حمەد و خالد، فاروق عزیز (۲۰۲۴)، زارناسی و به‌راوردی هه‌ندیک لایه‌نی زاره کوردیی‌ه‌کان. چاپی یه‌که‌م، میخه‌ک.
- عه‌ول، محمەد عومه‌ر (۲۰۰۸)، کرده‌ی ته‌واوکردن له کرمانجی خواروودا. تیزی دکتورا، زانکۆی سلیمانی.
- غریب، نالی ادهم (۲۰۲۳)، درکپیکردنی ریزمانی بونیادنان له زمانی کوردییدا. تیزی دکتورا، کۆلیژی زمان، زانکۆی سلیمانی.
- قادر، سه‌باح ره‌شید (۲۰۰۹)، هه‌ندی لایه‌نی ریزمانی ده‌سه‌لات و به‌سَتنه‌وه (GB) له زمانی کوردیدا. بلاوکراوه‌ی ئه‌کادیمیای کوردی، چاپخانه‌ی حاجی هاشم، هه‌ولێر.
- قادری، سلیمان و رفیعی، عادل (۱۳۹۶)، پدیده اجبار و رویکرد نظری دستور ساخت‌محور نسبت به آن. جستارهای زبانی، دوره ۸، شماره ۷، پیاپی ۴۲، صص ۱۸۳ - ۲۰۸.
- موکریانی، کوردستان (۱۹۸۶)، سینتاکسی رسته‌ی ساده له زمانی کوردیدا. وه‌زاره‌تی رۆشنییری و راگه‌یاندن، ده‌زگای رۆشنییری و بلاوکردنه‌وه‌ی کوردی.

- مه‌عروف، عه‌بدولجه‌بار مسته‌فا (۲۰۱۰)، دروسته‌ی فریژ له زمانی کوردیدا. مه‌لێه‌ندی کوردۆلۆجی، سلێمانی.
 - Fried, M. and Ostman, J. -O. (2004), Construction grammar in a Cross-Language Perspective, Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
 - Goldberg, A. E. (1995), Construction: A Construction Grammar Approach to Argument Structure, The University of Chicago Press.
 - Hilpert, M. (2014), Construction Grammar and its Application to English, Edinburgh, University Press.
 - Kapatsinski, V. (2018), Learning Morphological Construction. in G. Booij (ed.), The Construction of Words: Advances in Construction Morphology (PP. 81 – 109) Cham: Springer.
- سه‌رچاوه‌ی نمونه‌کان**
- په‌شیو، عه‌بدوللا (۲۰۱۹)، سه‌ولم پۆلا و که‌ناریش دوور. چاپی دووهم، چاپخانه‌ی رۆه‌ه‌لات، هه‌ولێر.

البنية التركيبية للإضافة في اللغة الكردية في اطار النحو التكويني لغلدبيرغ

هذا البحث محاولة لتحديد وبيان البنية التركيبية للإضافة في اللغة الكردية، وذلك بعد دراسة كل من البنية التركيبية والبنية الدلالية للنماذج التي تم جمعها في هذا السياق البحثي. في هذا البحث، ومن أجل تحليل بيانات البنية التركيبية وتفسيرها وتحديد مكوناتها، تم الاعتماد على نظرية النحو التركيبي لجولدبيرغ (1995)، حيث توفر هذه النظرية إطاراً منهجياً لدراسة البيانات معتمدةً على كل من البنية التركيبية والبنية الدلالية للعناصر اللغوية. إضافة إلى ذلك، لتحديد إطار البيانات المستخدمة في البحث، تم الاستناد إلى ديوان "سهولم پۆلا و كهنا ريش دوور" لعبدالله پشيو كمصدر نصي رئيسي.

على الرغم من أن البنية التركيبية للإضافة في اللغة الكردية تمتلك شكلاً تركيبياً موحداً، إلا أن البعد الدلالي لهذه البنية يظهر تعدد المعاني والدلالات، ومن هذا المنطلق تُعد نظرية النحو التركيبي أداة منهجية ملائمة لتحليل هذه البنية واستكشاف المعاني المتنوعة التي تحتويها.

بعد تحليل وتصنيف البنى التركيبية، يظهر أن الشاعر يستخدم البنية التركيبية للإضافة لأغراض متعددة؛ حيث لوحظ أن تركيبة الإضافة التي تتضمن الملكية تُستخدم بشكل متكرر، بينما الإضافة الترتيبية تظهر بشكل أقل تكراراً، ويمكن اعتبار هذا النمط جزءاً من الاستراتيجية الأسلوبية للشاعر في استخدام البنية التركيبية.

الكلمات المفتاحية: النحو التكويني، البنية التركيبية للإضافة، التكوين، اللغة الكردية